

Overzicht presentaties en workshops VO-Zorg conferentie 12 maart 2010

Centrale presentatie door dr. Wim Meijer: Onderwijszorg en samenwerking binnen de keten: wat merken leerlingen daarvan?

Docenten constateren dat veel leerlingen extra aandacht nodig hebben, omdat de leerlingen vastlopen in school en de school voortijdig dreigen te verlaten, omdat ze ongelukkig zijn of met hun gedrag anderen storen. Allemaal problemen die ernstig genoeg zijn om 'zorg' boven aan de onderwijsagenda te plaatsen en om te pleiten voor samenwerking van onderwijs met (jeugd) hulpverlening. Samen werken aan 'ketenzorg' klinkt vanzelfsprekend, maar het roept tegelijkertijd allerlei praktische en fundamentele vragen op. Wat houdt die samenwerking in? Hoe ga je als docent om met zorgverleners binnen en buiten de school? Wat is onderwijszorg? Waar ligt de grens van onderwijszorg? En de belangrijkste vraag: wat merken leerlingen eigenlijk van al die zorg?

Wim Meijer was jarenlang universitair hoofddocent bij de opleiding Pedagogiek en Onderwijskunde van de Rijksuniversiteit Groningen. In samenwerking met verschillende landelijke en regionale instellingen in Nederland en Vlaanderen heeft hij het concept van consultatieve leerlingbegeleiding ontwikkeld. Hij participeert actief in uiteenlopende projecten op het terrein van passend onderwijs. Op dit moment is Wim Meijer (associate) lector bij Windesheim.

Centrale presentatie door dr. Gaby Jacobs: Zorgvuldig onderwijs

In deze inleiding gaat Gaby Jacobs in op de betekenis van verborgen problematiek van leerlingen en plaatst dit in het licht van educatie als een morele activiteit. Dit houdt in dat we kritische vragen stellen bij de uitgangspunten en doelen van onderwijs en de waarden die daaraan ten grondslag liggen. Gaby Jacobs zal twee ogenschijnlijk tegengestelde benaderingen schetsen: een waarin educatie wordt gezien als primair gericht op de intellectuele ontwikkeling (kennis en vaardigheden) van kinderen; en een andere benadering waarin zorg voor de integrale ontwikkeling (fysiek, psychisch, intellectueel, spiritueel) centraal staat in het onderwijs. Beide benaderingen hebben hun waarde en valkuilen, maar bieden weinig aanknopingspunten voor leerkrachten in de praktijk van alledag hoe nu om te gaan met verborgen problematiek van leerlingen. Een voorbeeld daarvan is stotteren. Hoewel een docent de uiterlijke kenmerken zal opmerken en waarschijnlijk ook weet hiermee om te gaan, is het vaak veel lastiger om weet te hebben van minder zichtbare problemen die hiermee samenhangen, zoals depressies, gevoelens van minderwaardigheid en schaamte die de leerling parten speelt. En zelfs als de docent deze problemen vermoedt, wat dan te doen? Wat is hier 'goed' handelen?

Gaby Jacobs heeft een achtergrond in de sociale psychologie en genderstudies. Zij heeft als docent psychologie gewerkt aan de Keele University (Engeland). Op dit moment is Gaby Jacobs lector bij Fontys Hogescholen.

Workshop 1. Loyaliteit als basis voor leerlingbegeleiding

Wie in het onderwijs werkzaam is krijgt te maken met loyaliteiten; tussen leerlingen en ouders, collega's onderling en loyaliteit tussen de school en de leerling. Loyaliteiten gaan over verbondenheid. Maar tussen ouders en kinderen gaat dit veel verder. Het vraagt dan ook van een docent een aantal specifieke communicatieve vaardigheden om hier goed mee om te gaan. Vragen die zich hierbij voordoen zijn: Hoe blijf ik uit een loyaliteitsconflict? Hoe ga ik om met loyaliteitsdilemma's? Waar moet ik alert op zijn? In deze workshop komt een aantal doeltreffende communicatietechnieken aan bod, waarmee geoefend kan worden aan de hand van een casus.

Marianne Frouws

Docent, vakspecialist Windesheim OSO op het gebied van Communicatie, Coaching, Supervisie en Human Dynamics.

Workshop 2. Creatieve oplossingen bij gedragsproblemen op school

Uit de hoek van het *oplossingsgericht werken* worden ideeën aangeleverd die als denkkader kunnen dienen om op een creatieve en effectieve manier om te gaan met situaties waarin mensen binnen het onderwijs meer dan eens 'vastlopen'. Leerlingen kunnen op school problematisch gedrag vertonen. De school en vooral de leerkracht in de klas moet daar linksom of rechtsom mee aan het werk. Vaak hebben gedrags- of emotionele problemen van leerlingen te maken met gezinssituaties of persoonlijkheidsfactoren. Leerkrachten of begeleiders kunnen daar echter niet veel aan doen. Zij moeten nu eenmaal met storend gedrag uit de voeten kunnen, of dat veranderen, ongeacht wat de 'oorzaak' ervan is. Tijdens deze workshop wordt ingegaan op wat er, oog in oog met dat gedrag, *gedaan* kan worden. De workshop richt zich niet op de *oorzaken* die er eventueel aan ten grondslag liggen.

Jos Kienhuis

Orthopedagoog – docent bij Fontys OSO. Zijn expertise ligt op het gebied van: teamcommunicatie, reteaming, praktijkgericht onderzoek, begeleidde intervisie, gedragsproblemen, oplossingsgericht werken en onderzoekende houding van docenten en studenten.

Workshop 3. Communiceren met leerlingen: meer aandacht voor vragen dan voor antwoorden?

In deze workshop wordt ingegaan op de fundamenten van het communiceren met leerlingen vanaf 12 jaar. We communiceren elke dag, in verschillende rollen, in diverse situaties, met wisselend succes. Leerlingen hebben hun eigen manier van communiceren, hun unieke behoefte(n) en doen daarmee continue een beroep op onze communicatievaardigheden.

Hoe maken en houden wij contact met hen?

Op welke manier tonen wij aandacht in de gesprekken met hen?

Welke invloed heeft onze eigen beeldvorming hierin?

U wordt uitgedaagd kritische situaties in één op één gesprekken met leerlingen onder de loep te nemen en te oefenen. Op deze manier krijgt u de kans uw handelingsrepertoire uit te breiden.

Angela Hoekstra is trainer, adviseur en coach Human Resource Development

Diana Kolbe is senior Lecturer Master Special Educational Needs – Windesheim OSO. Haar expertise ligt met name op het gebied van communicatie, Human Dynamics, leerstijlen en leerproblemen.

Workshop 4. De teruggetrokken leerling, daar hebben we toch geen last van?

De meeste aandacht in het VO en MBO gaat uit naar leerlingen die op een 'luidruchtige en vaak negatieve wijze' de aandacht vragen. De leerling waar we in de klassensituatie last van hebben en waar we vaak ook niet om heen kunnen.

Leraren zetten leerlingen die moeilijk contact maken, stil, angstig of onzeker zijn niet boven aan de lijst van moeilijke leerlingen in de klas. Het lijkt erop dat ze geen grote handelingsverlegenheid ervaren ten opzichte van deze leerlingen. Echter: het niet vroeg signaleren van deze problematiek kan ernstige gevolgen hebben voor de verdere schoolloopbaan van deze leerlingen.

In deze workshop focussen we aan de hand van een casus op stille, teruggetrokken leerlingen. Wat is er over dit type leerling bekend? Hoe krijgen we hen in het vizier, welke diagnostische middelen zijn beschikbaar en wat kunnen we binnen de schoolse setting voor hem/haar betekenen?

Trees Das

Orthopedagoog en GZ psycholoog. Docent bij Fontys OSO, lid van het lectoraat Evaluerend Handelen.

Workshop 5. Vanuit een oplossingsgerichte visie in gesprek met leerlingen

Het oplossingsgerichte gesprek komt uit de hoek van de therapie. Kunnen de principes die hieraan ten grondslag liggen, ons vooruithelpen bij het 'nieuwe leren'?

De interactie tussen de leraar en leerling staat in dit 'nieuwe leren' centraal: via gesprekken met leerlingen is het mogelijk hen meer te betrekken bij hun leerproces, waardoor de leerling in staat is zich actiever op te stellen en meer te participeren dan te consumeren. Een dergelijke leerling is zich bewuster van het leerproces en kan gebruik maken van zijn sterke kanten.

De visies over het nieuwe leren vind je terug in drie stromingen.

Een eerste stroming, in de stijl van Freires 'Pedagogiek van de hoop', bevordert de emancipatie van de leerlingen door gebruik te maken van empowerment: Als je kinderen en jongeren opvoedt of vormt is het belangrijk dat je ze meegeeft dat er in deze samenleving voor hen *iets te winnen is* samen met anderen.

De tweede stroming geeft aan dat *participatie* van leerlingen nodig is, zodat docenten daarvan kunnen leren. De laatste stroming komt voort uit het constructivisme en geeft aan dat de leerlingen hun eigen leerproces het beste kennen en zelf kunnen *aansturen*, voortbordurend op wat ze al kennen en kunnen.

Voor leraren betekent dit een andere manier van omgaan met leerlingen en dus een andere interactie. Juist in die interactie tussen leraar en leerling is er veel mogelijk.

Binnen deze workshop zal vanuit een oplossingsgerichte visie naar deze interactie gekeken worden en deelnemers zullen hier ook ervaring mee op kunnen doen tijdens de workshop.

Arie Goijaarts,

Docent bij Fontys OSO in de leerroutes ambulante begeleiding en interne begeleiding en in leerroutes voor leerkrachten van scholen voor SO.

Workshop 6 . Dilemma-analyse: eigen casuïstiek op het gebied van 'verborgen problematiek'

In deze workshop wordt in een kleine groep (maximaal 12 deelnemers) gewerkt aan de hand van casuïstiek die door de deelnemers zelf wordt ingebracht met betrekking tot een lastige situatie of dilemma die men ervaren heeft in het onderwijs rondom 'verborgen problematiek'. Het doel is kennismaking met een methodiek voor het versterken van het morele oordeelsvermogen in lastige onderwijssituaties, aan de hand van een aantal te doorlopen stappen. Van deelnemers wordt gevraagd om van te voren na te denken over een situatie uit het eigen werk, waarin er sprake was van handelingsverlegenheid in het licht van verborgen problematiek van een leerling.

Gaby Jacobs,

Gaby Jacobs heeft een achtergrond in de sociale psychologie en genderstudies. Zij heeft als docent psychologie gewerkt aan de Keele University (Engeland). Op dit moment is Gaby Jacobs lector bij Fontys Hogescholen.

Workshop 7. De Klimaatschaal als reflectie op leraarsgedrag

Het pedagogische klimaat in de klas in beeld!

In deze workshop wordt uitleg gegeven van de Klimaatschaal, een instrument om het pedagogisch klimaat (het welbevinden) in de klas in beeld te brengen. De vragenlijst is in de onderwijspraktijk van het VMBO ontwikkeld.

Het is een vragenlijst voor de hoogste groepen van het (speciaal) basisonderwijs, voor het speciaal onderwijs (cluster scholen), VO, VMBO, MBO waarmee leerlingen kunnen aangeven welk klimaat er (bij een bepaalde docent) in de klas heerst in relatie tot elkaar en tot de docent.

Er is een algemeen gedeelte dat gaat over de klas of groep waarin een leerling zit, maar met verschillende leraren en een specifiek gedeelte dat gaat over de leraar waarover men de vragenlijst moet invullen. Het is een vragenlijst met 16 vragen aan de leerlingen uit de klas waarin zij kunnen aangeven hoe ze het pedagogisch klimaat (sfeer en onderlinge relaties) in hun klas ervaren en 17 vragen die specifiek betrekking hebben op deze leraar (orde in de klas en interactie met leerlingen) in deze klas (specifiek deel).

Voorbeeldvragen van het algemeen deel zijn bijvoorbeeld: "In deze klas gaan leerlingen leuk met elkaar om?", of "In deze klas worden leerlingen gepest?" Voorbeeldvragen van het specifiek deel zijn: "Ik vind de lessen bij deze leraar rommelig verlopen"? of "De straf die deze leraar geeft vind ik eerlijk?".

Het instrument is inmiddels gedigitaliseerd en er is een mogelijkheid dat leerlingen deze rechtstreeks op de webversie kunnen invullen. Het voorziet verder in de mogelijkheid om naast individuele- ook groepsoverzichten te genereren.

Tijdens deze workshop zal de Klimaatschaal en de ervaringen die tot nu toe in het onderwijsveld opgedaan zijn, gepresenteerd worden aan de hand van praktijkvoorbeelden. Op deze manier kan men zien wat de meerwaarde van de Klimaatschaal als reflectie-instrument voor docenten en voor de eigen school kan betekenen. Uiteraard is er gelegenheid om hierover met elkaar van gedachten te wisselen.

Ad Donkers

Orthopedagoog, NVO generalist, GZ-psycholoog. Docent bij Fontys OSO. Coördinator van de leerroute 'Gespecialiseerd leraar voortgezet onderwijs'.

Workshop 8. Brede aanpak gedrag – anders kijken naar gedrag!

Gedragsproblemen op scholen verminderen de effectieve onderwijstijd dusdanig dat leerprestaties negatief worden beïnvloed.

Brede Aanpak Gedrag (BAG) staat voor een preventieve, schoolbrede benadering van gedragsproblemen, waarin leerlingen expliciet, op een continue basis, gedrag aangeleerd wordt. Het concept is eenvoudig, maar ook veel omvattend: in plaats van leerlingen te wijzen op hun fouten, worden leerlingen op school geléerd, vanuit vastgestelde waarden, wat gewenst gedrag is in de omgang met elkaar, op alle plaatsen in de school. Voor 80% van de leerlingen is het aanleren voldoende, daarnaast wordt aan risicokinderen meer aandacht gegeven om aan de waarden te werken.

Het is een zeer effectief gebleken pakket van interventies wat leidt tot een sterke reductie van gedragsproblemen in alle typen van onderwijs.

Simon Baars

Onderwijsadviseur/trainer bij Fontys OSO. Leerroete-coördinator 'Zorg in het MBO' en projectleider BAG .

Workshop 9. Als het gaat om hun toekomst, zijn álle leerlingen zorgleerlingen.

In deze workshop wordt u aan de hand van prikkelende stellingen, casuïstiek en denk- en veranderingsmodellen, uitgedaagd om actief na te denken over de samenhang tussen zorg en loopbaanleren binnen uw schoolorganisatie. Met de zorgplicht in het vooruitzicht zal de leerlingpopulatie gevarieerder worden en de individuele (zorg-) vraag groter. Wat betekent dit voor leerlingenzorg en loopbaanleren? Het creëren van een krachtige loopbaangerichte leeromgeving, waarin leerlingen de mogelijkheid krijgen zich optimaal te ontwikkelen, vormt voor alle scholen een hele uitdaging. Hoe kunt u binnen de school de handen ineen slaan om alle leerlingen te ondersteunen om zich te 'empoweren'?

Petra Kerstens

Docent en coördinator van de leerroutes 'Leerlingbegeleiding/Schooldecaanaat' bij Fontys OSO. Daarnaast werkzaam als trainer/begeleider in diverse maatwerktrajecten gericht op communicatie, coaching, zorg en loopbaanleren.

Workshop 10. Time-out of Push-up?

Time-out, XL, anti-klassen, Perron 11 ... Andere woorden voor hetzelfde fenomeen in het onderwijs: leerlingen (tijdelijk) buiten de reguliere groep plaatsen. Eén op de zes scholen beschikt inmiddels over een eigen (vorm van) time-out-voorziening voor gedragsmoeilijke leerlingen.

De vraag is hoe de kansen om een opleiding met succes te doorlopen vergroot kunnen worden voor leerlingen met speciale onderwijsbehoeften. Is een time-out-voorziening het beste antwoord?

In de workshop staat deze vraag centraal en presenteren we een alternatieve oplossing die binnen het Deltion College te Zwolle gestalte krijgt.

Hella Wolschrijn,

Docent en onderwijsontwikkelaar ROC Deltion College te Zwolle.

Workshop 11. 'Binding als kern!'

Hoe krijgen we en houden we gelukkige klassen waarin leerlingen gezien worden?

De **leerkracht** (mentor/docent) maakt het verschil!

Binding is het centrale woord voor deze workshop. Hoe krijgen en houden we gelukkige klassen waarin leerlingen gezien worden? Als mentor maar ook als docententeam kun je het verschil maken voor de leerling door hem/haar van alle kanten te zien en te begeleiden. Welke opvoedkern zit er om de leerling? Hoe is het met de "wisselende contacten" op uw school? Wat zijn bij u de mogelijkheden om de binding te verstevigen en meer aandacht te kunnen geven aan *alle* leerlingen? Minder handen voor de klas, kernteams, niveaugroepen?

Elle van Meurs,

Begeleider van veranderingsprocessen in het VO en docent binnen Fontys OSO.

Workshop 12. Stille en teruggetrokken leerlingen

Een stille en teruggetrokken leerling valt vaak niet op. De problemen die de leerling heeft zijn naar binnen gericht en bezorgen hem of haar veel leed. Deze leerlingen zijn vaak eenlingen. Ze werken weinig samen, vragen niet om hulp en bieden aan anderen ook geen hulp. Stil en teruggetrokken gedrag hangt vaak samen met angst of depressie. Voor leerlingen is de school een belangrijke oefenplaats bij het leren omgaan met hun angst. In deze workshop gaan we in op internaliserend gedrag, angststoornissen en depressie bij leerlingen. We kijken naar de ondersteuningsbehoefte van stille en teruggetrokken leerlingen. We kijken hoe je als leerkracht kan zorgen voor een veilige omgeving voor deze leerlingen.

Bert van Velthoven,

Docent en onderwijsadviseur Windesheim OSO.

Workshop 13. Omgaan met culturele en religieuze (islamitische) verschillen in het voortgezet onderwijs.

In deze workshop worden actuele ontwikkelingen in het voortgezet onderwijs (vmbo en mbo) beschreven en geconcretiseerd vanuit de situatie op Utrecht Kanaleneiland. Hier doet Edu Dumasy namens het lectoraat 'bewegen, school en sport' onderzoek naar onderwijsgerelateerde sportprojecten vanuit een transcultureel pedagogisch perspectief in het nieuwe multi-functionele gebouw Nieuw-Welgelegen.

Allereerst wordt de problematiek van allochtone leerlingen in het voortgezet onderwijs vanuit defensiemechanismen in zijn algemeenheid beschreven. Via praktijkvoorbeelden wordt getoond hoe vanuit een open leefhouding cultuurverschillen kunnen worden overbrugd.

Daarbij gaat het om de uitdaging om vanuit de school de vooral allochtone moslimouders te bereiken. De huidige uitdaging is vooral om in de oude stadswijken de straatcultuur van o.a. Marokkaanse hangjongeren te bereiken.

Technieken van transculturele communicatie maar ook sportprojecten kunnen bijdragen om een meervoudige identiteitsontwikkeling te stimuleren.

Edu Dumasy,

Docent transculturele pedagogiek/communicatie en religieuze pluriformiteit op Hogeschool Windesheim.

Workshop 14. Hoogbegaafdheid ook een zorg?

In deze workshop wordt ingegaan op de zorg rondom (hoog)begaafde leerlingen in het voortgezet onderwijs. Deze leerlingen hebben specifieke leer- en persoonlijkheids-eigenschappen. Dit vraagt het nodige wat betreft de inrichting van het onderwijs en van de rol van de leerkracht die deze leerlingen begeleidt. In de workshop wordt door middel van actieve werkvormen hier samen met de deelnemers op ingegaan.

Ilja Hoogenberg en Annemieke Weterings,

Beide zijn als docent werkzaam bij Fontys OSO, o.a. in de leerroute 'Specialist hoogbegaafdheid'.